

Hentchak :

Organe Central

DU PARTI

HENTCHAKISTE.

ՀԵՉԱԿ

Journal Arménien

mensuel

XIX Année

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆ ՀՆՁԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԹՂՆԱՄԻ ԲԱՆԱԿՆԵՐ

Պատմական շրջանը, որի մէջ այսօր թաւալում է համառուսական կեանքը, ստեղծել է երկու որոշ, երկու տարբեր թշնամի բանականներ, որոնք իրարու դէմ ճակատաժողովում են ընդհանուր միտում ունին մէկը միւսին չէզոքացնելու, անդամալուծելու, քաղաքական թառերաբեմից, քաղաքական կեանքից վայր դնելու: Այդ երկու հակադիր ուժերը կը թրջեն ամէն մէկը իր հասկացած իրաւունքի վրան՝ այլևս խնդիրը չեն թողել մարդկային խօսքին, փաստերի և իրողութիւնների լուսաբանութեանը, ո՛չ, այդ շրջանը անցել է, — խօսքը այսուհետև մնացել է զէնքին, և միայն զէնքին, ոյժը ֆիզիքական կոպիտ ոյժը պիտի անցնի և բանականութեան պատճառաբանութիւնների տեղը բռնի: Ո՛վ կլինի ուժեղը, ո՛վ կլինի զօրաւորը, — նրանն էլ կլինի իրաւունքը, դուրսէ անարդար, բայց քանի որ վճռողը զէնքն է, նա երբեք բանականութեան օրէնքներից տարբեր որոշումներ է ունենում, այս կէտը մտահան չպէտք է անել: Ո՛վ կլինի յաղթողը, — նա էլ կմնայ աստարեգի վրան, նրանն էլ կլինի տիրապետութեան իրաւունքը, շատ կարելի է անարդար տիրապետութեան, բայց քանի որ վճռողը բազուկը, զէնքը, ֆիզիքական ոյժն է, — այդ այդպէս էլ կլինի: Այրիւ թշնամի տարբերը մի ընդհանուր ամանի մէջ չեն կարող պարտկիլ, նրանք բռնութեամբ, էսթետիկ իրարից տարբեր են: Այսինքն երկու երգուհալ ոտիներ, երկու արիւնհալում թշնամիներ են, որոնցից մէկի գոյութիւնը պիտի պայմանաւորուի միւսի ընդհանրութեամբ, միւսի մահով: Այս մէկը կամ միւսը:

Ովքե՞ր են այդ երկու թշնամի բանականները:

— Մէկը արտադրական անցեալ ուժերը մարմնացնող Հին Ռուսիան է, ցարիզմի Ռուսիան: Այդտեղ են բոլոր իշխանները, ազնուականները, մեծ ու փոքր դուքսերը, ընդարձակ կալուածատէրերը, հազարաւոր պալատականները, ամէն տե-

տակ թեփամորթի տակ ծածկուած բիւրոկրատները, իւրաքանչիւրը իր ծառաներով և ստորադասներով, որոնք բոլորն էլ դառնում են Ռուսականների Տան շուրջը: Այդ բանակը տիրող այն պատկարն է, որ ամբողջ Ռուսիան թէ՛ քաղաքականապէս, թէ՛ տնտեսապէս և թէ՛ ընկերապէս ձեւակերպել, կազմաւորել է իր սեպհական դասակարգային շահի տեսակէտից: Այդտեղ գոյութիւն ունեցող ամէն օրէնք, ամէն տեսակի կարգ ու կանոն զրուած են տիրողների շահը պաշտպանելու, յարատեւ դարձնելու տեսակէտից: Չօրք, զօրական, դատաւորներ բոլորը մէջտեղ են եկած տիրողի շահը յարգել տալու և ըմբոստացողին, հակառակը գործողին, նոյն խել հակառակը մտածողին, արքային, բանտի, հրացանազարկի, կախաղանի քաշելու: Արդարութիւն, ճշմարտութիւն, իրաւունք, բարոյականութիւն, կրօն, ամէն ինչ դասակարգային ըմբռնումի վրայ են դրուած, բոլորի էլ պաշտօնական նպատակն է եղածը պահպանել և արգարացնել:

Այդ դասակարգը դեռ անցեալ հոկտեմբեր 30-ին հարկաւոր ու եցաւ ցիւցում անելու, ի հարկէ դարձեալ իր սեպհական շահը աչքի առած ունենալով: «Աս ուզեց և ցանկացաւ որ ժողովրդական մի շատ սահմանափակ ներկայացուցչական մարմին երևան գար, ո՛չ թէ նրա համար որ նա թարգման և ներկայացուցիչ հանդիսանար ժողովրդի շահերին և խղճերին, այսինքն Ռուսաստանի մէջ դանուող այն տարրերին, որոնք անմիջապէս չեն պատկանում քաղաքականապէս տիրող դասակարգին, ո՛չ, այլ նա պիտի դարձնէ մի հլու հնազանդ գործիք, որպէս մի բազմաւոր, չնոսրացիկ, որ պատրաստ լինէր կատարելու փերեկից եկած այն բոլոր թելադրանքները ու պատուէրները, որոնք նպատակ պիտի ունենային տիրապետողների լուծար ևս առելի կուռ դարձնելու, նրանց շղթաները ևս առելի ամրապնդելու: Ժողովրդից դուրս բերած տարրերով

նոյն այդ ժողովուրդին շահագործելու, ստորկացնելու, նրան աւելի խիստ կերպով կաշկանդելու սլայմանները շատ լաւ են ուսումնասիրել բռնաւորականները, ամէն տեղ և ամէն ժամանակ: Եթէ երբ և է տիրապետողները ստիպուած, բռնադատուած են, վարից եկած հարուածի աստիճանով ճանապարհը բռնել, այդ միայն նրա համար, որ երկրորդականները զիջելով՝ կարող լինեն զլիաւորները, էականները պահել, այլապէս էլ չի կարող լինել, որովհետեւ տիրապետող դատակարգերը ինքնասպանութիւն գործելու առաքինութիւնը չունեն, պատմութիւնը այդպիսի օրինակ չունի տուած: Պառչել իշխանութեան, տիրապետութեան քղանցքից մինչև վերջ, տեղի տալ քաղաքայ, եթէ փշուռի և տապալուիլ, — ապա իր յետեւից թողնել արեան գետակներ, որպէս հինը նորից բաժանող դժուր, դա է եղած ընդհանուր օրէնքը մի դասակարգի զորութիւն և միւսի հանդէս դառնալ:

Եթանասնորեայ կեանք ունեցող Վուսման, ռուսական առաջին Պարլամէնտը, ասում են բռնաւորականները, դուրս եկաւ իրեն համար վերելից դժուած շաղկից, նա չճառայեց իրեն համար կանխապէս որոշուած նրա պատակին, նա չուզեց դառնալ գործիք, սպասաւոր, նպաստող ցարիզմի ամրապնդուելուն: Ինքնակալական, բռնակալական Ռուսիան մարմնացնող ոյժերի դասակարգային շահերը կրաւորականօրէն պաշտպանել չուզելուն համար՝ այդ Վուսման յանցանքը գործեց, և քանի որ այդպէս, քանի որ նրա դուրսութիւնը պիտի սլայմանաւորուէր Ռումանովների Տան հաստատած կարգ ու կանոնի ծառայող ու պաշտպան հանգիստանալով, ու չեղաւ, ուրեմն նա կորցրեց իր գոյութեան իրաւունքը, իր յենակէտը և զարծաւ մի ո՛չ ցանկալի, քնասակար մի մարմին, որին հարկաւոր էր ճանապարհ դնել, արձակել, լուծել, ձիշդ այնպէս, ինչպէս որ տէրը արձակուած է իր անպէտք, իր անհաւատարիմ ծառային:

Վուսման ուրով հետեւ տիրապետող դասակարգի շահի արտայայտիչը չեղաւ, ուստի լուծուեցաւ:

Երգ, բռնապետական Ռուսիան մարմնացնող ոյժերը մի որոշ բանակ կազմած, ցարն իրենց արտայայտիչ բերանն ունենալով, յայտարարում են, որ Ռուսաստանի ներկայ քաղաքական կազմը պիտի պահպանուի, և եթէ ո՛ր և է փոփոխութիւն

յառաջանայ, քաղաքական որ և է հաստատութիւն երևան գայ, Վուսմա կամ այլ անունով, ապա նա ամենայնիւ համապատասխան պիտի լինի տիրող դասակարգի այն բոլոր շահերին, որոնք արտայայտուած են երկրի մէջ արդէն գոյութիւն ունեցող հիմնական օրէնքներով: Սաօլիպիւն իր վերջին շրջաբերականով՝ նահանգապետներին ուղղուած՝ որոշ կերպով ասել է, որ կառավարութիւնը ամէն ջանք պիտի թափի ընտրել աւելի ու այնպիսի պատգամաւորներ, ապագայ Վուսմայի համար, որոնք իրենց հայեացքներով ներկայ պետական օրէնքների դժած շրջանակի մէջ մնալու և շարժուելու աւամարտութիւնն ունենան, ուրիշ խօսքով՝ Բռնապետական, Ինքնակալական Ռուսիայի պաշտպան սիւները հանգիստանալ:

Պաշտպանել ցարիզմը իր էութեան մէջ, — ահա նշանաբանը առաջին բանակի, որ այդ կերպ չմտածողներին պատրաստ է խորտակել և իր ուղածը նրանց ընդունել տալ սուրիների ուժով:

Միւս բանակը կազմողն է ժողովուրդը, այնինքն այն բազմազանգուած, շատ անգամ իրարու հակառակ տարրերը, որոնք անմիջապէս չեն պատկանում տիրող դասակարգին, որոնք հպատակ են, դրուած որոշեալ այնպիսի պայմանների մէջ, իւրաքանչիւր իր աստիճանով, որպէս զի տիրողն երկ պէտքերին զոհացումն տան: Եյդ ժողովուրդը՝ իր բոլոր դասաւորումներով, կազմում են համառուսական դիւղական ազգաբնակչութիւնը, արհեստավորները, գործաւորները, մանր սեպհականատէրերը, ազատ զբաղմունք ունեցողները և նոյն իսկ բուրժուաները: Եւ մէկը իր դասակարգային յատուկ պահանջները ունենալով միասին, նրանք ունեն և՛ մի ընդհանուր պահանջ, այն է՝ տապալել Բռնապետութիւնը, Ինքնակալութիւնը ու տալ Ռուսիային ներկայիս ապրող ցարիզական կազմ, — ժողովուրդը երկրի օրէնսդրական իշխանութեան մէջ լիազօր և անբռնաբարելի իրաւունք ունենալ ու իր ձեռքն առնել գործադրական իշխանութեան վերահսկողութեան ղեկը: Երգար և անհրաժեշտ պահանջ, այնքան անհրաժեշտ, որքան օգն ու ջուրը ապրիլ ուղիղի համար:

Ռուսական յեղափոխութեան շարժիչ ոյժը, համառուսական պրոլետարիատը եղաւ: Միւս տարրերը նրան հետեցան յայտնի աստիճան: 1905-ի հոկտեմբեր ամսին ցարիզմի տապալումը իրենց զուխը կորցրած, հրովարտակ

հրովարտակի յետեւից սկսեցին տեղադրելու Լաւրիա-
դրուած այդ զինուորի բարձրակէտը եղաւ հօկտեմ-
բեր 30-ի մանիֆէստը:

Կարծուում էր թէ Ռուսիան կօժտուէր ներ-
կայացուցչութեամբ: Յարկով մի փոքր շունչ
քաշելուց յետոյ՝ մէջտեղ գլորեց Վուսման, — ներ-
կայացուցչական մարմնի մի կատարեալ հեգնու-
թիւնը: Վահան ճառին տուած իր պատաս-
խանով՝ Վուսման ներկայացրեց մի ծրագիր, որ
ժամանակակից Ռուսիայի մէջ յարուցուած քա-
ղաքական, անտեսական և ընկերական խնդիրների
բաւարար լուծման հաղթութեան համար:
«Ոչ ոք չի կարող էր համարուիլ Վաղարշական
ամենատարրական ազատութիւնների հետ պահանջ-
ւում էր անօթութիւնից չմեռնելու իրաւունք, «հոգ
և ազատութիւն» — ահա պահանջների ամփոփումը:

Բանակարական ոէժիմի պաշտպանները լսել
անգամ չուզեցին այդ պահանջների մասին և ար-
ձակեցին, լուծեցին Վուսման ամենախայտառակ
կերպով:

Ռուսիայի մէջ այսօր ոչինչ, բացարձակա-
պէս ոչինչ փոխուած չկայ: Այս նոյն Ռուսիան
է, ինչոր էր հօկտեմբեր 30-ից առաջ: Արկղա
I-ի Ռուսիան նոյնութիւն է կազմում Արքայա-
զոր III-ին հետ:

Կամպէլ-Բաններմանը՝ Ռէսա Մինստր Ե-
րէի մէջ գումարուած Միջնադարյա մէնտական Լա-
մադուարի առաջ, ծափահարութեան տարափի
տակ, բարձրաձայն գոչեց. «Վուսման մեռաւ, կեց-
ցէ՛ Վուսման» (la Douma est morte: vive la Douma)
Անգղիական նախարարապետի այդ կոչը նմանու-
թիւնն է բռնապետական ոէժիմների օրօք գոր-
ծածուող այն սովորական բացականչութեանը թէ՛
«Թագաւորը մեռաւ, կեցցէ՛ Թագաւորը» (le roi
est mort: vive le roi): Այս, այդ ժամանակ Թա-
գաւորն էր մեռնում և ոչ թէ Թագաւորութիւնը:
Մեռնողին կրփոխարինէր ուրիշը և Թագաւորու-
թիւնը կը շարունակուէր. անձերի փոխուելովը իրերը
չէին փոխուիլ:

Մենք չենք կարող ասել թէ «Վուսման
մեռաւ, կեցցէ՛ Վուսման», որովհետեւ այն ոյժը, որ
այսօրուան Վուսման սպանեց, լուծեց, վաղուանն
էլ նոյն վիճակին կենթարկի: Եթէ երէկուան
Վուսման արձակուեցաւ, որովհետեւ արդող դա-
սակարգի շահերի դէմ մեղանչել ուզեց, վաղուանը
երբ միւսնայնն անի՝ նա չի՞ հեթարկուի իր նախոր-
դին զրուծեանը: Վանի որ կանգուն է մի ոյժ՝

որ պահանջում է Վուսմա-դործիք, Վուսմա-ըս-
պասաւոր, — ասել է թէ՛ եթէ նա դործիք լինի,
այլեւ «կեցցէ՛ Վուսմա» աղաղակելու հարկ չկայ:
որովհետեւ նա մերը՝ ժողովրդինը, պրոլետարիատինը
չի լինիլ. իսկ եթէ դործիք, սպասաւոր չի լինիլ, այն
ժամանակ դարձեալ նա մարտիով կը քշուի իր տեղը:

Ու հասած ենք անջատման կէտին. ամէն
փորձ այլեւ սպառնաւ է, այժմս պէտք է ժա-
մանակակից դործունէութիւն երևան գնիլ:

Վանի որ կայ մի ոյժ, որ մի ժողովրդի
զանուում է թոյլ տալ վայելելու անձի, բնակա-
րանի անձեռնմխելութեան իրաւունք. երբ կայ մի
իշխանութիւն, որ արգիլում է խօսքի, մամուլի, գու-
մարումների և միութիւնների ազատութիւն, երբ
մարդկանց արգիլում է իրենց կառավարելու հա-
մար օրէնք դնել իրենց ձեռքով, և այդ բոլորը
կատարւում է սուրինով, դէնքով, յանուն տի-
րապետողի շահի, ուրեմն հակառակորդ բանակին
կմայ սուրինների դէմ սուին հանել, զէնքի դէմ՝
զէնք, իր սեպհական շահի տեսակէտից:

Խնդիր չէ թէ Վուսմա կկազմուի կամ ոչ.
Խնդիր չէ թէ գալիք Վուսման ունի մեծ թը-
ւով անդամներ կունենայ կամ պակաս:

Խնդիրն այն է թէ ո՞վ, ո՞ր ոյժը առաջ
կրերէ, կկանչի ներկայացուցչական մարմինը, — ցարժ,
թէ՛ ժողովուրդը:

— Ռուսաստանի մէջ դրական փոփո-
խութիւն կարող է յառաջանալ միայն այն ժա-
մանակ, երբ ընդհանուր, հաւասար,
զաւոտնի և ուղղա կիւնորութեան հետե-
ւանքով կկազմուի Ժողովրդական Միահեծան մար-
մինը՝ Հիմնադիր Ժողով անունով, որի պաշ-
տօնը կլինի կազմել նոր Ռուսիայի հիմնական
բոլոր օրէնքները:

Իսկ թէ ե՞րբ և ի՞նչպէս կկազմուի այդ Հիմ-
նադիր Ժողովը, — դա, ի հարկէ, չի լինիլ խաղաղ մի-
ջոցով, դա կլինի այն ժամանակ, երբ բռնակալական
Ռուսիան կործանել ձգտող բոլոր ուժերը, համառու-
սական պրոլետարիատը իրենց գլուխ ունենալով, Ար-
խանգելսկից մինչև Լալկական Վահանները, Ա-
հաւանից մինչև Նովոպոլեայ Վաւառները՝ զէնքը
ձեռքներին ոտքի կկենն, կը տապալեն ինքնակա-
լութեան պաշտպան եղող ոյժերը, կվիշեն Ռու-
սիանոյնի Վահան, կհաստատեն ժողովրդական ժա-
մանակաւոր կառավարութիւն, որ
այնուհետեւ ժողովրդի ներկայացուցիչներին ընդ-
հանուր, հաւասար, դադանի և ուղղակի քուէով

գործի գլխին հրահրելով՝ ժողովրդին կը վերադարձնի այն իրաւունքը, որ նրանից յափշտակելու կը կր Ռոնապետութիւնը:

Հիմնադիր Ժողով կանչել տալու միակ միջոցն է յեղափոխութիւնը:

Մինչեւ չգայ զինուորականութիւնը ապստամբութիւնը, մինչեւ որ ժողովուրդը յաղթող չը հանդիսանայ և իր սուրբ չլինի Ռոմանովներին և նրանց կոնակը կանգնողներին կոկորդինոսը — Ռուսաստանում ո՛չ իրական փոփոխութիւն կարող է լինել, ո՛չ էլ Հիմնադիր կամ ճշմարիտ ներկայացուցչական մարմին:

»Մի վատագոյն կառավարութեան հետ այլապէս չեն վարուում, քան հրացանը ուսին դնելով՝ ասել է ժողովրդական բանաստեղծ Վիկտոր-Հիւգոն:

Այժմ ուղիղ այդ շրջանի մէջն ենք: Մանր շարժումներով, կզկացած կոխներով չէ որ յաղթութիւնը պիտի տարուի: Հարկաւոր է տապալել բոլոր ուժերը լրջութեամբ պատրաստել, ներդաշնակել և ամէն ինչ կարգի դնելուց յետո՛քաղաքական ընդհանուր զործադուլ յայտարարել և Ռոնապետութեան բոլոր ծայրերից հրացանը ուսի վրան դնել ու տիրապետողի ճակատին ուղղել: Ղա կլինի վճռական, օրհասական մի կռիւ, բայց ամէն բան էլ նրանից կախումն կունենայ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

Մանիֆէստը՝ սրով հիկոյան լուծեց Պուլման՝ հետևեալն է. —

Մեր կամքով մեր կանչեցինք ուս ազգի ներկայացուցիչներին՝ օրհնողի օրհնողական զործ կատարեն: Մենք հաստատուն կերպով յոյս ունենք զբաւած աստուածային բարեգործութեան վրայ, և հաւատալով մի մեծ և փայլուն ապագայի մեր ժողովրդի համար, մենք սպասում էինք նրանց աշխատանքից բարձր երկրի համար: Մենք մեծ ուժորմներ առաջարկեցինք ազգային կեանքի բոլոր ճիւղերի մէջ: Մենք մեր գլխաւոր խնամքները միշտ նուիրել ենք լուսոյ և կրթութեան օրհնութեամբ ժողովրդի ազգաութիւնը փարատելու և ժողովրդի բոլոր թերթեւեւեւ աշխատանքի և սեպհականութեան պայմանները դիւրացնելով:

Մի անագոյն փորձ ի գերեւ հանեց մեր ազգի յաղթանքը — ազգի ներկայացուցիչները, փխտանակ օրհնողական գործեր կատարելով զբաղուելու, դուրս եկան իրենց ձեռնհասութեան շրջանից և անձնատուր եղան հարցալնութիւններ կատարելու մեր կողմից հաստատուած անգլիական իշխանութիւնների գործերի մասին ու մասն իշխու անկատարելութիւնները այն հիմնական օրէքներին, որո՛ք կարող են փոխուել միայն մեր կայսերական կամքով:

Այժմ ազգի ներկայացուցիչները անձնատուր եղան ճշմարտ պէս ոչ — օրինական գործողութիւններին ի իսկն է Պուլմանի կողմից ազգին աղլուած կոչը:

Գի զատուրը յո զուած այդ տեսակ անկատարութիւններէ և իրենց վիճակի ուրեւումն օրինական միջոց երկից չապանելով զանազան շրջանների մէջ անձնատուր եղան բացայայտ կողպուտի, սեպհականութեանց քանդումի, օրէքների և օրինական իշխանութիւնների անհաղանդութեան: Բայց մեր հպատակները պէտք է գիտան, որ մի ժողովրդի բախտի բարեկաւութիւնը կարելի է միայն այն պայմանով, երբ կարգը և հանգարտութիւնը կտրի ամբողջապէս:

Մենք չենք ընդունիլ կամայական և ապօրինի գործողութիւններ, և օրինական իշխանութեան բոլոր ուժով մենք մեր կայսերական կամքը ընդունելի կը դարձնենք բոլոր անհաղանդներին:

Մենք կոչ ենք անում լաւ արամագրուած բոլոր ուսներին որ միանան՝ պաշտպանելու համար օրինական իշխանութիւնը և վերահաստատելու խաղաղութիւնը մեր սիրեցեալ հայրենիքում: Թող հանգարտութիւնը վերահաստատուի ուսական հոգի վրայ: Թող Աստուած օգնի մեզ իրականացնելու համար մեր փափաքներից ամենաօրհնողը՝ որ է դիւզայնների վիճակի բարեփոխումը: Մեր կամքը, այդ նկատմամբ, անխախտ է, և ուս երկրագործը, առանց վնաս հասցնելու ուրիշի սեպհականութեանը, կարող կլինի այն տեղերում՝ որ գիւղացիների հոգեբը սակաւ են՝ օրինական և ազնիւ միջոցներով ընդարձակելու իր հոգեբը:

Միւս գասակարգերի ներկայացուցիչները իրենց ջանքերը պիտի միացնեն մեր կոչին, որպէսզի կարելի լինի իրականացնել այդ փափայը, որը օրինական ձեւով վերջնականապէս կը լուծուի ապագայ Պուլմանի ձեռքով:

Պուլման լուծելով՝ այդ հաստատութիւնը պահպանելու մեր անփոփոխ դիտաւորութիւնը հաստատում ենք և համաձայն այդ դիտաւորութեան, նոր Պուլմանի գումարուելը մենք նշանակում ենք 1907ի մարտ 5-ին՝ մի ուղիղով կառավարիչ Սենատին:

Այնպիսով հաւատք ունենալով աստուածային բարեգործութեան և ուս ժողովրդի ողջմտութեան վերայ, մենք նոր Պուլմանից ենք սպասում մեր անկախութիւնների իրականացումը և նրանց ներմուծումը երկրի օրհնողութեան մէջ՝ վերածնուած Ռուսիայի պահանջներին համեմատ:

Ռուսիայի հաւատարիմ օրդիներ, ձեր Յարը ձեզ կանչում է՝ ինչպէս հայրը կհանչի իր որդիներին՝ որ իրեն հետ միանաք վերանորոգելու համար մեր սուրբ հայրենիքը: Մենք հաւատում ենք որ մտածուելով և գործունէութեամբ մեծ մարդիկ դուրս կգան և, յարատեւ աշխատութեան շնորհիւ, Ռուսիայի փառքը կը փայլի:

Յարի այդ մանիֆէստով խօսում է Հին Ինքնակալա-Բանակալական, Բիւրօկրատա — Ռատիկոնական Ռուսիան:

Եւ ի՞նչ է ասում. — մի քանի խօսք:

1) Այո, և այդ պէտք է ճանաչել, Աստուածային Իրաւունք, և այդ իրաւունքի համաձայն Յարը իր բոլոր արարքների, իր քօլոր գործերի մասին պատասխանատու է միայն Աստուծոյ ուրիշ ո՛չ որի, ուրիշ ո՛չ մի ներկայացուցչական մարմին: Յարի կամքը սուրբ է անձը՝ անձեռնմխելի, խօսքերը՝ պատուիրաններ

որոնց պէտք է լսել, հետեւիլ և կատարել, — հակառակը կը լինէր ըմբոստութիւն և օրինադրանքը կը պատժուէր Աստուածային իրաւունքով ինքնակալ — թագաւորի տրամադրութեան տակ և զոր ոյժերովը: Մանիֆէստի «Աստուծոյ ողորմութեամբ կայսր» խօսքը այդ նշանակութիւնն ունի: Ուրեմն չին Ռուսիան մարմնացնող գաղափար — ոյժերը ասում են որ ոչինչ փոխուած չկայ, նա այսօր նոյնն է, ինչ որ էր երէկ:

2) Ռուսիայի մէջ ամփոփուող բոլոր անհատները առանց ազգի, գեղի խտրութեան, իրենց գոյրերով և ստացուածքներով սեպակաւ անուանուած են Աստուծոյ այս աշխարհիս վրայ յատուկ միասնա ունեցող ցարին: Նրանց բոլորի հաշուառուն ինքն է: Բոլորը դէպի Յարը պարտաւորուած թիւն ունեն և ո՛չ թէ իրաւունք: Ռուսիայի մէջ չկայ անձնական իրաւութիւն, չկայ հակակշիռ ոյժ, Յարը իր մատը ամէն տեղ և ամէն բանի մէջ երկարացնելու անվիճելի իրաւունքն ունի: Անպահանատէրը իր սեպակաւնութեան հետ իր ցանկացածին պէս վարուելու լիակատար իրաւունքն ունի այդտեղ հակառակ կարծիք լինել չէ կարող: Մանիֆէստի մէջ Նիկոլան «մեր բոլոր հպատակներին» ու՛ր, այդ է ուղում ասել, արդէն այդ այդպէս էր հասկացել հին Ռուսիան, ուստի մանիֆէստը գալիս է ասելու որ նոր Ռուսիա չկայ, և չի էլ կարող լինել:

3) «Մեր կամքով մենք կանչեցինք ողու ազգի ներկայացուցիչներին», ասում է Նիկոլան և Նազարկոյի Ռուսիան մարմնացնող Յարը: Ուրեմն, Գուման կանչուել էր, որովհետեւ Յարը կամեցել էր, եթէ ո՛չ նա այնտեղ գարու, գումարուելու որ և է իրաւունք չունէր. հետեւաբար նախ քան Գուման գումարուելը տեղի ունեցող յեղափոխական շարժումները երիտասարդ Ռուսիայի թափած «րիւծը տուած ահագին զոհերը հաշուի չեն առնուած, նրանք հարկադրիչ նշանակութիւն չեն ունեցած: — Թէեւ բարձրեւորի ներկայացուցիչը այստեղ բարձրաձայն սուտ է խօսում, որովհետեւ եթէ իր կամքին մտացած լինէր՝ նա երբէք Գուման կամ ժողովրդական իրաւունքը որ և է սահմանափակ չափով մարմնացնող մի մարմին չէր կանչել — բայց այդ թողնենք, իրողութիւնը այն է, որ Նիկոլան ասում է թէ Ռուսիայի մէջ ամէն ինչ որ լինում է, դա լինում է իր անբռնաբարելի կամքովը և ինքնայոթար ցանկութեամբը, հակառակ իրան Ռուսիայի մէջ ոչինչ բացառականապէս ոչինչ լինել չէ կարող և չէ եղած:

4) Եթէ Յարիզը ցանկացել է երբ և իցէ դեռեփոխել «ժողովրդի վիճակը, դերկրի բարիքն ու օգուտն» է աչքի առաջ ունեցել և աշխատել «տգիտութիւնը վանել» — այդ բոլորը, ի հարկէ, միայն այնչափով և այնքանով որքանով որ նրանք համապատասխանում էին վերեւ զրուած գաղափարներին, եթէ ոչ՝ ցարերը իրենք ամբողջ Ռուսիայի առաջին կողմադիր-լծակը և չար ոգին են եղած, որ միակ ջանք են ունեցել ժողովուրդը ստրկացնել և նրան մտաւոր կուլութեան մէջ պահել: Փայլուն, մեծ Ռուսիա ասելով ցարերը հասկացել և հասկանում են խաւար, ստրուկ Ռուսիա: Երկրի բարիք, երկրի օգուտ ասելով՝ նրանք միայն և միայն իրենց բարիքը, իրենց օգուտն են աչքի առաջ ունեցել, ուրիշ ոչինչ: Յարիզը երբէք չի աշխատել ժողովրդի բեռը թեթեւացնել, — բոլորովին հակառակը: Նա չէ թէ տգիտութիւնը վանել չի աշխատել, այլ

ամէն ջանք թափել է վանել լուսաւորութիւնը, կրթութիւնը և սպանել անկախ ոգին, ազատ կամքը և ամբողջը ցարական իրաւարմութիւնը:

Սիրերիան, Ռուսական տասնեակ բաստիւնները կենդանի վկաններ են ամէն բոլոր հաստատելու, որ մանիֆէստի հեղինակը կամ հեղինակները ստրկօրէն ստում են, երբ ասում են թէ ցարիզը երկրի բարիքի, ժողովրդի ճշմարիտ լուսաւորութեան համար հոգատարութիւն է ունեցել, — ի՞նչ կսէք դրան Պետրո-Պաւլովսկի Ըջիւստներէրգ Նիկոլան, Գարեբի ընթացքում անխնջ աշխատող կախաղաններ՝ դուք չէք բողոքիլ:

5) Յարը գրեթէ արտասուայից աչքերով հաստատում է, որ Գուման իր ասածը չեղաւ. — «Մի անագորոյն փորձի դերեւ հանեց մեր անկեղծութիւնը», ասում է մանիֆէստը: Գրանով բացատրւում է որ Գուման օրէնսդրական ոչինչ չկատարեց, բայց Նիկոլան մոռանում է որ եթէ Գուման օրէնսդրական ոչինչ չը կատարեց, եթէ նրա բոլոր ջանքերը ամուլութեան դատապարտուեցան ու պարլամենտական պերճախօսութիւնից անդին զրական ոչինչ չյառաջացաւ. — այդ միայն և միայն նրա համար, որ ինքը չուզեց, իր միտիտները թող չտուեցին: Ո՛չ միայն առաջին օրից իսկ պաշտական կամարիլան և նախարարութիւնը բացորոշ կերպով թշնամական դիրք բռնեցին դէպի Գուման, այլ և չեզոքացրին ամէն ձեռներեցութիւն, որ գալիս էր Գումայից:

Իսկ ինչ որ վերաբերում է այն խօսքին թէ «ազգի ներկայացուցիչները իրենց թոյլ տուեցին դուրս գալ իրենց ձեռնհասութեան ջրջանից և հարցաւորածի կատարել», — դրանով ո՛չ միայն Գուման մեղաւոր չէ այլ բոլորովին հակառակը: Խնդիրը այդտեղ Բիելոստոկի պոպոմի մասին է: Բայց մի թէ Գուման այդ իրաւունքը չուէր: Նիկոլան մոռացել էր որ իր կամքով կանչած ազգի ներկայացուցիչներին հարցապնդումի իրաւունք էր տուել, բայց հարցապնդումի իրաւունքը իր մէջ արդէն ամփոփում է հարցաւորածի (enquête) իրաւունքը: Գուման առաջինը պատասխանատու և մեղաւոր կլինէր այն ժամանակ երբ իր անխափերի ձեռքով հարցաքննութիւն կատարել չտար: Հետեւաբար, Գուման այդ տեսակէտով ո՛չ միայն իր իրաւասութեան ջրջանից դուրս չէ եկած, այլ նա իր օրինական կատարեալ իրաւասութեան մէջն էր, երբ Բիելոստոկի դէպքի մասին հարցաւորած նշանակեց:

Եւ եթէ Գուման մատնանիշել է «Հիմնական օրէնքների անկատարելութիւնները», գրանով ո՛չ միայն յանցանք չի գործել, այլ իրական ծառայութիւն է մատուցել նոյն այն երկրին և ժողովրդին, որի բարիքի անունով խօսելու իրաւունք էր տուել նրան հենց ինքը՝ Նիկոլան:

Եւր մի երկրի «հիմնական օրէնքները» մէջ ազաւակող «անկատարելութիւնները» կան, որոնք անհնար են դարձնում ու և է յառաջադիմութիւն և փոփոխութիւն, ու նա՝ որից որ կախումն ունի այդ անկատարելութիւնների ջնջումը, չի ջնջում, գրանով նա յեղափոխութիւնը չի՞ դարձնում օրինական, անխուսափելի: Նիկոլայի տրամաբանութիւնը ո՛չ մի կերպ չի կարող արդարանալ:

6) Եւր թանձրամիտ Գորեմկինի նախարարութիւնը իրեն թոյլ տուեց ժողովրդին դիմելու, մի այնպիսի կենսական խնդրի մասին, ինչպիսին էր ազգաբային խնդիրը, բնական էր որ նոյն այդ ժողովրդին դիմելու

կամեալ թիւն ցոյց տային և՛ հազգի ներկայացուցիչները: Եթէ այստեղ մի ցաւալի կէտ կայ, այդ այն է, որ այդ խնդրի առթիւ կողէտներն չհետեցին Ծայրագոյն Զատի շատ առաջ ասածներին և չարեցին անխուսափելի դարձած վճռական քայլը, ինչոր ներկայ Գումային կազատէր ինքնասպանութիւնից: Եւ որովհետեւ ներքինը այդ քայլը չարեցին ժամանակին, ուստի կէս ինքնասպանութիւն գործեցին, բուրժուազիային յատուկ վախկոտութեամբ և ապիկարութեամբ:

7) Գուման չի կարող մեղադրուել ագրարային ագիտացիայի մէջ, այդ ագիտացիան շատ առաջ էր: Վերջին տարիների ագրարային, պրոլետարական ու ժողովրդական շարժումները ուղիղ արդիւնաբեր էին ուսումնասիրութեան մէջ ամփոփուած ժողովրդների կեանքի, լոյս ազատութիւն անտեսական և բազմազան գոյութեան ինքնիշխան իրաւունք պահանջող կեանքի:

8) Նիկոլան սպառնում է որ իր տրամադրութեան տակ եղած պետական բոլոր ու ժողովրդական աշխատի իր հասկացած կարգ ու կանոնը վերահաստատել Ռուսիայի մէջ — դա անկասկած է, նա պիտի ձգտի այդ անել, բայց կ'աջողի, այդ է ինչիւրը — Նորի դէմ կ'ուղղուի անցեալի ոյժերը կ'այր են լինում, և մի օր փորձով Նիկոլան կ'ը համոզուի, որ իր հասկացած կարգ ու կանոնի ժամանակը այն անցել է անդամն ալի կերպով: Անշուշտ մի օր Ռուսիան էլ կ'ունենայ իր մեծ, երջանիկ օրը երբ գուրս կգայ մի նոր Սեն-Ժիւստ և ժողովրդական — յեղափոխական դատարանի առաջ կ'առնուի զարկովի ներկայացուցչին կը կրկնի թէ. «Ես, ես ասում եմ, որ թագաւորը պիտի գտնուի որպէս թշնամի . . . դատել կ'ըշանակէ օրէնքը գործադրել: Օրէնքը արգարութեան յարաբերութիւնն է: Արդ, արգարութեան ինչ յարաբերութիւն կարող է լինել մարդկութեան և թագաւորների միջև: Թագաւորութիւնը յաւիտենական մի ոճի է, — երբէք չի կարելի թագաւորել և անմեղ լինել . . .» Գուցէ հենու չէ ժամանակը, երբ այդ ձայնը նորից կ'հնչուի Ռոմանովների ճեղքի ահանջին: Նիկոլայի սպառնալիքի առաջը արձանացած է պատմութիւնը, նրա ճշմարտութեան ժայռի առաջ բռնակալական ամէն սպառնալիքներ փշրուել են: Նիկոլան նորից այդ կիմանայ իր սեպհական փորձով:

9) Ի դուր է մանիֆէստի հեղինակը խոստումներ չընայում ապագայի նկատմամբ. — Ցորիզմի խոստումներին ո՛չ հաւատացող կայ, և ո՛չ էլ նրանց նշանախնդի չափ նշանակութիւն տուող: Վերջին գործը կատարուած է, դիրքերն էլ որոշուած:

Մանիֆէստը եկաւ բացատրելու, որ յեղափոխութիւնը ո՛չ միայն դարձել է անխուսափելի, այլև օրինական:

10) Յարի խօսքերը ուղղուած «ռուսներին և ռուս հայրենիքին» այլևս անգոր են ցեղային այնպիսի ատելութիւններ և կոխներ առաջ բերել որ «բաժանեալ զի տիրեցեալ» իր արժանաւոր պտուղը տայ: Միայն վէճական այդ խաղը պատմութեան շրջանը փակել է:

Այժմ կայ մի նոր, մի թարմ, մի կենսունակ, մի ամենակարող ոյժ — դա համառուական պրոլետարիատն է, որի շահերը, ձգտումները, մղիչ գաղափարները նորն են բոլոր տեղերում, ուր գործում են ցարական արծաթի մագիլները: Այդ կոչերը անգոր են նրան բաժանելու: Այդ անբաժանելի ոյժն է, որ Նիկո-

լային պիտի համոզի աչքերը երկինք դարձնելու և իրեն այս աշխարհիս վրայ կարծեցեալ միսսիա տուողին աղաղակելու՝ ո՛չ, այժմս ո՛չ քո և ո՛չ իմ խօսքին ու պատուիրանին հաւատացող ու հետեող կայ, այժմս «Les dieux s'en vont». Եւրեմ ինձ էլ կ'ենայ ինչ-որովիկոսեան իմ ծանապարհով երթալ:

Գարեբրի պատմութիւնը ասում է որ այդ օրը անպատճառ կգայ:

* * *

ՎԻՐՈՐԳԻ ԺՈՂՈՎԸ

Հազիւ Գումայի լուծման լուրն առած՝ մօտ 190 պատգամաւորներ անմիջապէս մեկնեցան դէպի Պին-լանդիայի Վիւրօրգ քաղաքը: Մի համեստ դահլճի մէջ՝ ժողովը սկսուեցաւ Մուրոմցեի նախագահութեամբ: Շատ երկար ժամանակ չկար վիճաբանելու, որովհետեւ նահագապետը ուստիկանութեան միջոցով ազդարարել էր, որ միայն քաղաքը ժամ ունեն խորհրդակցելու: Այլևս հակառակութիւնը չերկարեց և բոլորի կողմից ստորագրուեց ստորեւ գրուած մանիֆէստը, որին այնուհետեւ յարեցան և՛ մնացած միւս պատգամաւորների մեծամասնութիւնը:

* * *

ՌՈՒՍ ԺԱՂՈՎՐԻՆ, ԲՈՒՐՈՒ ՌՈՒՍԻՆԵՐ ԳԵՂԱՎՈՐՆԵՐԻ ԺԱՂՈՎՐԻՆ ԵՆԵՐԿԱՆՈՒՄԵՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ:

Յուլիսի 8-ը ուկագով Գուման լուծուեցաւ: Գուր մեզ ընտրեցիք որպէս ձեր ներկայացուցիչներ: Գուր մեզ ընտրեցիք և մեզ հրահագորտուեցիք մաքառելու հողի և ազատութեան համար: Համաձայն ձեր հրահանգներին և մեր պարտականութեան, մենք խրմբագրեցինք օրէնքներ՝ ժողովրդին ազատութիւն ապահովելու համար: Մենք պահանջեցինք անպատասխանատու նախարարների մեկնումը, որոնք անպատիժ կերպով օրէնքը ոտնակոխելով՝ բռնաբարում էին ազատութիւնը:

Սակայն, ամենից առաջ, մենք ցանկանում էինք բանաձևել մի օրէնք գիւղական աշխատաւորներին հող բաժանելու նկատմամբ, մի օրէնք՝ որի վրայ օրութեամբ աշխատաւորներին բաժանուէին թէ՛ արքունական, թէ՛ վանքապատկան և թէ՛ կղերականներին վերաբերող հողերը ինչպէս և այդ նպատակով, մասնաւոր սեպհականատէրերի սեպհականազրկումն լինէր: Կառավարութիւնը այդ օրէնքը անընդունելի նկատեց, և երբ Գուման բռնի սեպհականազրկման նկատմամբ իր որոշումները նորից ներկայացրեց ստիպողական կերպով, այս անգամ Գուման լուծուեցաւ:

Առաւելարութիւնը խոստանում է նոր Գուման կ'ընել եօթն ամսից յետոյ: Ուրեմն Ռուսիան եօթը երկար ամիսներ առանց ժողովրդական ներկայացուցչութեան պիտի մնայ, և այդ այն ժամանակ՝ երբ ժողովուրդը հազիւ երկու քայլ հեռու է իր կործանումից և ճարտարագործութիւնը ու վաճառականութիւնը խախտել զրուսեան մէջ են այն ժամանակ՝ երբ ամբողջ երկիրը լցուած է տեղային ագիտացիայով և նախարարութիւնը վերջնականապէս ցոյց տուեց, որ իրքը անընդունակ էր ժողովրդային կարիքներին գո-

հասցումն տալու:

Այդ եօթը ամսուայ ընթացքում կառավարութիւնը կվարուի իր ցանկացածին պէս: Նա կը կռուի ժողովրդական շարժման դէմ, որպէսզի ձկուն և հընազանդ մի Գումա ունենայ: Եւ երբ նա կատարելապէս յաջողի ժողովրդային շարժումը ճնշելու, այլևս երբէք Գումա չի գումարիլ:

Քաղաքացիներ, ոտքի ելէք պաշտպանելու համար ժողովրդային ներկայացուցչութեան ձեր իրաւունքները, որ ոտքի տակ են առնում, ոտքի ելէք պաշտպանելու պետական Գուման: Չպէտք է որ Ռուսիան նոյն իսկ մի օր առանց ժողովրդական ներկայացուցչութեան մնայ: Գուր միջոցներ ունիք ձեր այդ ներկայացուցչութիւնը ձեռք բերելու: Առանց ժողովրդական ներկայացուցիչների հաւանութեանը կառավարութիւնը ո՛չ մի իրաւունք ունի ժողովրդից հարկ առնելու և ո՛չ էլ ժողովրդին զինուորական ծառայութեան կանչելու:

Հետեւաբար այժմն որ կառավարութիւնը լուծեց Գուման, կատարեալ իրաւունք ունիք ո՛չ գրամ տալու և ո՛չ էլ զինուորի Իսկ եթէ կառավարութիւնը փոխառութիւններ ածի գրամ ձեռք բերելու համար, այդ փոխառութիւնները ընդունելի չեն առանց ժողովրդային ներկայացուցիչների հաւանութեանը Ռուս ժողովուրդը այդ փոխառութիւնները երբէք չի ճանաչիլ և իրեն պարտական չի դառնալ վճարելու: Ուրեմն մինչև որ ժողովրդական ներկայացուցիչները չը կանչուեն՝ կոպէկ մի՛ տուէք Գահին և ո՛չ էլ զինուոր՝ բանակին: Հաստատ մնացէք ձեր մերժումին մէջ: Ազգի միացած և անընկճելի կամքին ո՛չ մի իշխանութիւն չի կարող ընդդիմադրել:

Քաղաքացիներ, այս պարտաւորիչ և անխուսափելի կռուին մէջ ձեր ներկայացուցիչները ձեզ հետ կը լինեն:

Լուծուած Գումայի պատգամաւորների այդ մանիֆէստը մի ուժեղ բողոք է կայսերական ուկազի դէմ և միանգամայն կոչ ժողովրդին ընդդիմադրելու:

Մանիֆէստի պատճառաբանութիւնները բոլորովին օրինական են, որովհետեւ բիւռլէի իրաւունքը Գումային էր տրուած:

Ոյժը տիրում է իրաւունքին, ասում է բռնակալութիւնը, երբ այդպէս, յարում է մանիֆէստը, ապա այդ բռնակալութեան ո՛չ զինուոր տալ և ո՛չ էլ դրամ,—գործադուլ հարկային, գործադուլ զինուորական:

Այնքան աչքի առաջ ունենալով՝ միշտ կարելի է յուսալ, որ բռնութեան պաշտպանները կաշխատեն նորից փոխառութիւններ կնքել, որպէսզի այդպիսով դրամ ձարեն՝ ճնշումի իրենց քաղաքականութիւնը առաջ տանելու, և ահա այդ հանգամանքը ի նկատի առնելով՝ մանիֆէստը յայտարարում է, որ այսուհետեւ եղած փոխառութիւնները ո՛չ ընդունելի են և ո՛չ էլ վճարելի: Դա մի նախադրուածացում է եւրոպական կապիտալիստներին, ուրեմն, հարուածը իջեցնել զօրանոցներին և գանձարանին միատեղ և միաժամանակ:

Արձակուած Գուման իր մանիֆէստով աշխատում է նաև հաշիւ տալ: Ինչո՞ւ համար իր ջանքերը ամբողջութեամբ դատապարտուեցան,—որովհետեւ

անպատասխանատու նախարարութիւն կար իր առաջ, և որովհետեւ իր ագրարային քաղաքականութիւնն էր եղած աշխատաւոր գիւղացիներին բաժանել արքունական, վանքապատկան և կղերականութեան հողերը, ինչպէս և մասնաւոր սեպհականատերերին սեպհականազրկել, քաղաքականութիւն՝ որին վճարապէս հակառակ էր Գորեմիկինի նախարարութիւնը.—ուստի այդ տեղից էլ յառաջացաւ լուծումը:

Ապէտները որ Գումայի նստաշրջանի ընթացքում դժբաղդաբար, աշխատեցին որքան կարելի է անկախ դիրք բռնել Ծայրագոյն Չախից, այս մանիֆէստի մէջ ո՛չ միայն միանում են նրանց հետ և միաձուլ ժայռ (բլոկ) կազմում, այլև կլանում են Աշխատաւորականներին:

Եւ որովհետեւ օրինական այլևս ո՛չ մի միջոց չկայ արգարութեան և իրաւունքի ձայնը լսեցնել տալու, ուստի յորդորում է զիմեւ ապրիլինի միջոցի,—ապստամբութեան:

Ապստամբութիւնը, զինու ընդդիմադրութիւնը դարձել է այլևս անխուսափելի:

Նախկին Գումայի Աշխատանքի Առևտրականութիւնը և Ռուս սօցիալիստ կուսակցութիւնները հետեւեալ կոչն են բաց թողած:

Ծայրային և ցամաքային զինուորներ

Կառավարութիւնը, կայսերական հրովարտակով, լուծեց Գուման: Ամենուրեք զօրագնդեր են կեղծունացուած ժողովրդին ճնշելու համար: Չեք հայրերից և հղթարներից ժողովրդի ներկայացուցիչներ ընտրուեցան, որպէսզի ցարին ներկայացնեն ժողովրդի կարիքները և հող ու աղատութիւն ստանան. բայց ցարը մերժեց լսել ժողովրդի ընտրեալներին:

Նա ահանջ դրեց իրեն խորհրդականներին՝ մեծագուրբներին, նախարարներին, ժեներալներին, մեծափութամ հողատերերին, որոնք չեն ուզում ձեռքից բաց թողնել իրենց ստացուածքները և իրենց ուժիկները:

Մի կողմից երկրի ստուար մեծամասնութիւնը, գործաւորները, խեղճերը և ճնշուածները, հեռատես զինուորները, լաւագոյն սպաները և բոլոր մարտիրոսները, որոնք հեծեծում են բանտերում և որոնցից շատերը ծովային և ցամաքային զինուորներ են:

Միևս կողմից ճնշողների հրոսախուժները, ինչպէս են Տրեբով, Պօլեդօնօսցե և մանջուրեան ժէնեռալները, որոնք ջապօնացիների առջևից փախան՝ բաց հրազեններ պարպեցին Մոսկուայի, Օդեսայի, Չիտայի վրայ, ոստիկանութեան լրտեսներ՝ յոյս դնելով ձեր ոյժի վրայ, որպէսզի ճնշեն ամբողջ Ռուս ազգը:

Այդ պարպէ՞ք ձեր հրացանները ժողովրդի վրան: Այդ թափէ՞ք նրա արիւնը:

Յիշեցէ՛ք, դուք գիւղի զաւակներ, Ռուս ժողովրդի զաւակներ, որ՝ ձեր ծնուած գիւղերում, ձեր եղբայրները միահարկոյն շարժում են հող և ազատութիւն պահանջելով: Կառավարութիւնը զօրագնդեր է ուղարկում նրանց կոտորելու համար: Այդ պաշտպանէ՞ք դուք կառավարութիւնը:

Գուր ինքներդ երջանիք էք: Գերիներ չէ՞ք դուք: Գուր աւելի վատթար վիճակի մէջ էք՝ քան ուրիշները: Գուր սպաների կամայականաբարներն էք:

Դուք ուղղիչ զորագնդերի մարտիրոսներն էք, որ դատապարտուած էք տաժանակիր աշխատանքի կամ հրացանազարկի:

Սենք՝ ժողովրդի ներկայացուցիչներս ցանկանում էինք բարելաւել ձեր վիճակը, զինուորական ծառայութեան ժամանակամիջոցը երկու տարուան վերածող օրէնքներ հրատարակելով, ջնջելով սպաների կամայականութիւնները և հաստատելով ամսաթուղիներ, արգելելով մեծերին վնասելու ստորադասելներին, մի խօսքով բարելաւելու բոլոր գործաւոր դասակարգի վիճակը:

Բայց որպէսզի այդ բանը արգիլուի՝ կառավարութիւնը աճապարեց Դուքան լուծել:

Յամբային և ծովային զինուորներ,

Սենք, օրինական ընտրուածներս, գիւղացիների և աշխատաւորների ներկայացուցիչներս, յայտարարում ենք որ առանց Դուքանի կառավարութեան գործողութիւնները ապօրինի են:

Սենք ձեզ տուած ենք. 1) դադարեցէ՛ք ապօրինի կառավարութեանը հնազանդելուց. մեզ և ամբողջ խեղճ ժողովրդի հետ միտակցութեամբ արիաւար կուռեցէ՛ք նրա դէմ:

Դուք երգուել էք պաշտպանել հայրենիքը, որ Ռուսիան է, իր քաղաքները, իր գիւղերը և իր ուս ժողովուրդը: Պաշտպանեցէ՛ք այդ հայրենիքը, միացէ՛ք մեզին՝ հետ հողի և ազատութեան համար:

2) Ով որ հրացան պարպէ ժողովրդի վրայ, նա ոճրագործ է, դաւաճան, թշնամի ժողովրդի:

Սենք տեղեկացնում ենք այդպիսի անհատներին իրենց հայրենի և եղբայրների անունով, որ նրանք երբէք չեն տեսնիլ իրենց օջախը և ժողովրդի յաւիտենական անէծքը նրանց անուան վրայ կը ծանրանայ:

3) Կառավարութիւնը բանակցութեան մէջ է մտել Գերմանական և Աւստրիական կայսրների հետ, Գերմանական զորաբանակները պատրաստ են արշաւելու մեր երկիրը և ժողովրդի թշնամի մի կառավարութեան պաշտպանելու:

Սենք յայտարարում ենք որ, այդպիսի բանակցութիւններով, կառավարութիւնը դաւաճանում է երկրին: Նա օրէնքից դուրս է:

Օրինուորներ,

Ձեր նուիրական պարտականութիւնն է ազատել ուս ժողովուրդը դաւաճան կառավարութիւնից և պաշտպանել Դուքան:

Ով որ այդ սուրբ պատերազմի մէջ կմտնի, յաւիտենական փառքով իրեն կպսակի: Ռուս ժողովուրդը կօրհնի նրա անունը:

Այդ կուռի մէջ, ընտրուած ձեր ներկայացուցիչները ձեզ հետ կլինեն: Քաջ եղէք՝ հայրենիքի, ժողովրդի և ազատութեան համար՝ մի ոճրագործ կառավարութեան դէմ:

Մենայն պատգամաւորները, Սօցիալիստ Յեղափոխականների Միութեան, Սօցիալ-Դեմոկրատ Բանուոր Կուսակցութեան և Երկաթուղիների

Սենդիկաների հետ մի ուրիշ մանիֆէստ են ուղղել զիւղացիներին: Ահա մի քանի հատուած:

Գուցէ դուք կարծում էիք որ ուս աշխարհի ընտրուածները ցարի գահի շուրջը միանալով և միաձայնութեամբ տալայտելով ազգի կարիքները, կարող էին ստանալ օրէնքներ, կարգ, հող և ազատութիւն: Ձեր յոյսերը անխայ կերպով ի դերե ելան:

Ձեր ներկայացուցիչները տեսան որ ցարը շուրջապատուած էր բազմաթիւ մեծ դուքսերով, կայսերական ընտանիքի անդամներով, պալատականներով, մեծափարթամ կալուածատէրերով և նախարարներով, որոնք, բոլորն էլ, միանում էին իրենց սեպհական իշխանութիւնը ժողովրդի իշխանութիւնից աւելի բարձր պահելու, որպէսզի հազարաւոր ռուսիկների համող իրենց տօրեթողակը պահպանեն, ինչպէս և միլիոնաւոր ռուսիկների արժէք ունեցող իրենց կալուածները ու իրենց կապիտալները: Նրանք նախապէս հաւաքուած էին կայսերական գահի շուրջը նախամեծար դարձնելով իրենց զիւղային նպատակները, այնպէս որ ազգի ներկայացուցիչները ամբողջ կառավարութիւնից ստացան, ճարն էլ նրանց հետ, այս կարճ և չոր պատասխանը.— չկայ հող, չկայ ազատութիւն:

Կառավարութիւնը ազգին պատերազմ է յայտարարել: Դուքան ժողովրդի ընտրուածն է և ժողովուրդը միայն կարող է նրանից յետ առնել իր մանդատը:

Կայսերական մի ուկաղով կառավարութիւնը լուծեց Դուքան, գրանով ցոյց տալով որ ինքը վստահութիւն չունի նրանց վրայ՝ որոնց վրայ որ վստահութիւն ունէր ժողովուրդը: Կառավարութիւնը ոտքի առաւ Դուքանի և ժողովրդի իրաւունքները: Խաղաղ յարաբերութիւնները կառավարութեան և ժողովրդի միջև վերջ են ստացել:

Այժմ հասած է րուպէն, երբ ամբողջ երկիրը սրբի պիտի կանգնի մէկ ժողովի պէս, որպէսզի կործանուի ազատի հայրենիքը և ժողովրդի սոսկալի դատաւճիտը արտասանի երկրի դաւաճանների դէմ:

Ազատներ մեր երկիրը, մեր որդիները և մեր թոռները մի ամօթալից կառավարութեան անկարագրելի չարագործութիւններից:

Անկարելի է սպասել: Հայրենիքը վտանգի մէջ է: Փրկեցէ՛ք հայրենիքը: Հող և ազատութիւն ժողովրդի համար: Անկցին ազգի թշնամիները: Անկցին դաւաճանները: Անկցի ցարի կառավարութիւնը: Մեր սիրելի ուս ժողովուրդը ազատ:

Սկզբուրդի, Կրօնշաղի զինուորական ապստամբութիւնները կանխանշաններ են, որ ցարը «անսահման» վստահութիւն չէ կարող ունենալ իր բոլոր զօրագնդերի վրան:

Ներկայ զինադադարը ահա փոթորկից առաջ տիրող խաղաղութեան է նմանում: Բախտով անպատճառ պիտի պայթի, որովհետեւ փոթորիկ կազմող տարրերը կուտակուած են:

Ս. Ս.-Գ.

ՄՅԵՐ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՄՅԵՐը Մուշի Յրօնը գիւղիցն էր՝ բազմանդամ և հարուստ ընտանիքի զաւակ, ծնուած 1878-ին: Նրանց տունը յայտնի է եղել Յրօնքում իր հիւրասիրութեամբ և հեղինակութեամբ: Ինչ օտարական և զրօնի որ մտնէր Յրօնք՝ կը հիւրասիրուէր ՄՅԵՐենց տանը:

Երկիր մտնող պրօպագանդիստների յեղափոխական քարոզութիւնները առանձին տպաւորութիւն են թողնում պատանի ՄՅԵՐի վրայ, որ գիշեր—ցերեկ մտածում է մտնել զէնքի ատկ և կռուել օսման հան բռնութեան դէմ: Հուսով նա թողնում է հանգիստ ապրուստը և ընկերանում Ալի-Ջըռնանցի

անմուտց Լեւնի: Այդ ժամանակները նա առանձին աչքի ընկնող դիրք է ստեղծում իր քաջասրտութեամբ և յանգչնութեամբ:

Եւր վրայ է հասնում 94-ի արիւնալից տարին, ՄՅԵՐը ստիպում է թողնել իր հայրենիքը և անցնել Կովկաս՝ զործելով և միշտ հաւատարիմ մնալով իր փայփայած Հնչակեան դրօշին:

Մինչ հայ ժողովուրդը շուար էր մնացել Գօլիցիւնի հալածանքների առաջ, մինչ հնչակեանները արի զինուորներ էին ընտրում կովկասեան ֆօխտին կենսազրաւ անելու,—սիրայօժիւր իրեն ասպարէզ է նետում անձնուրաց ՄՅԵՐը ասելով. «Իմ անձս զուրպան է հայոց ազ-

գին. էս իմ բազուկ զօրացուց է Լուսաւորիչ. էս բազ-
կով կը ստակոցամ շուն Գալիցան: Այսպիսով իր
պատրաստակամութիւնը յայտնելով՝ խնդրում է ըն-
կերներէր, որ թող տան իրեն միանալու միւս տէ-
նօրիստ ընկերներէ հետ:

Հսկիչ ընկերները տէնօրիստներին յայտնում են
որ՝ «Հոն Գալիս է Գալիցէն»: Թաքստոցներից
դուրս են վազում տէնօրիստ հնչակեանները և կանգ-
նեցնում Գօլիցին կողքը: Երեք հոգի աշխատում են
Գօլիցին կեանքը կտրել մէջ կարճել. սակայն իշխա-
նուհին իր պաղատանքներով և գրկելով արգելք է
գառնում սպանիչներին, ո զում են կտրելից ցած
բերել, գետին գլորել, չեն յաջողում: Յանկարծ
ձայնում են՝ «Մհեր», որ ամէհի ձիերի առաջ կըտ-
րած, չէր թողնում կտրել տեղից շարժուել:

Բռնում է Մհերը և հոժկու բազուկներով
գրկում ու ցած է բերում ծանրամարմին Գօլիցինին,
շարտում գետին և դաշտով վերաւորում ցերեքերեան
գանկը հայկեր Գօլիցինին. մինչ Մհերը իր միւս ըն-
կերներով պատրաստում էին մահացու հարուածն ի-
ջեցնել Վովկասի բորենու հաստ գլխին, յանկարծ իշ-
խանուհին իրեն գցում է Գօլիցինի մարմնի վրան և
ծածկում նրան: Ասպետ Մհերը իր ռամկական ուսու-
բեցում քաղաքավարութեամբ դառնում է գէպի իշխանու-
հին՝ «Մարգամ, վամ նէյլիս, տերէ Նիլեօ Նէտ, պօստոյ-
տէ», ուզում է ասել «տիկին, դուք մի՛ խառնուէք, ձեզ
հետ գործ չունենք, կանգնեցէ՛ք»: «Կանգնեցէ՛ք» ասելիս՝
քաղաքավարութեամբ բարձրացնում է իշխանուհուն և
եկու հարուած իջեցնում Գօլիցինի գագաթին, երբ
մէկէն վայ են հասնում կօղակները ու սկսում է հրա-
ցանների փախաբարձ պայթիւնը: Տէնօրիստներից միայն
Մհերն է ապաստում և պոստպարան գտնում Պարս-
կաստանում, որտեղից «Արարատեան խմբի» 60 գին-
ուորների հետ պատրաստում էր երկիր մանել
1904-ին՝ Սասուն անցնելու: Սակայն այդ ժամանակ-
ուայ կեդրոնական Վարչութեան հրահանգով խումբը
ցրում է այս ու այն կողմ, Մհերն էլ ստիպւում է
մնալ Սալմաստ մի քանի ընկերներով:

Այն ժամանակ երբ հայ թաթարական կոտորածի
ուրուականը սկսում էր մօտենալ Թաւրիզին և երբ
Թաւրիզը սարսափի ու իրարանցման մէջ էր և ըսպէ
առ ըսպէ սպասում էր յարձակման, Մհերը այդ
օրերը Թաւրիզ եկաւ: Բայց՝ բարեբախտաբար
ամէն ինչ անցնում է խաղաղ և Մհերը աւե-
լորդ համարելով մնալ Թաւրիզում ու ծանրա-
նալ կուսակցութեան վրայ՝ գնում է խճուղու ճանա-
պարհին աշխատելու: Չմեղը վրայ է հասնում:
Ընդհատում են ճանապարհների աշխատանքները: Մ-
հերը դառնում է Թաւրիզ և էլի չկամենալով բեռ
դառնալ կուսակցութեան վրայ, բաց է անում մի
համեստ ճաշարան և դրանով հայթայթում է իր ապ-
րուստը: Թէ ապրիլ 27-ին Մհերը ինչպէս զոհ դնաց
դաշնակցական անգիտակիցներին, այդ դրաման ծանօթ

է: Այսքանը ասենք, որ Թաւրիզի հայ թուրք, յայն, ուսու-
վրացի հասարակութիւնները դառնագին ողբացին ընկնո-
ղին: Յիշեալ ազգերից խուռն բազմութիւն արտասուակից
աչքերով մասնակցեց զոհի յուզարկաւորութեանը: Գին
հողին յանձնելուց յետոյ, գեռ երկար, շատ երկար
Թաւրիզիցի կանայք և օրորգներ ընկած թարմ
շերմին վրայ՝ ողբում էին «Պարիս, անտուն անաէր,
անհէր, անմէր թաղուող աղբէր Մհերին»:

Մհերը թողնում է 14 տարեկան մի տղայ և
մի փոքրիկ աղջիկ:

Հերոսի յիշատակը ոսկի աստերով տրձանա-
գըրւած կը մնայ ո՛չ միայն հայ, այլ ամբողջ կով-
կասի ազատագրութեան պատմութեան մէջ:

Դարերի անթառամ պսակներ իր պայծառ
յիշատակին:

ՆԱՄԱԿ ԿԻՆԿԻԱՅԻՑ

Հալէպի մէջ այժմ 15 հոգի քաղաքական
բանտարկեալներ կան. ատոնցմէ 5-ը գէյթունցի են,
2-ը հաճընցի և մարաշի: Բանտարկուած գէյթուն-
ցիների մէջն են Նազարէթ Չաւուշը և Մերկերեան
երկու եղբայրները: 3 հոգի ալ ատանացի բանտարկը-
ւած են:

Աւելորդ է ըսելն անգամ, որ բոլոր բանտար-
կեալները անմեղ են և զոհեր չարանենգ զըպարտու-
թիւններու ճշմարտութիւնն այն է, որ կառավա-
թիւնը պատրուակներ կը փնտռէ կիլիկիայի մէջ ե-
ղող հայ տարրը տկարացնելու: Զէյթունը կառավա-
րութեան մասնաւոր հալածանքի առարկան է դար-
ձած:

Բանտարկեալներու համար կըսուի թէ Հիյէթէ
Իթհամիյէն (Հարցաքննիչ Յանձնախումբ) ձինայէթ (ե-
ղեռն) է ըսելու Բանտարկեալներն ալ «Թէմիզ»
ըրած են, այսինքն վճռաբեկ ատանային դիմած են, —
տակաւին որոշ լուր մը չկայ (*):

Կամակէս երկու շաբաթ առաջ կայսերական ի-
րադէպով Բ. Գոնէն հեռագիր մը հասած է Ատա-
նայի կուսակալին, որ հաղորդէ Սիս կառավարութեան
և կաթողիկոսին, թէ Թաւրիզ ետ է արուած այն
պայմանով, որ ո՛չ հայ և ո՛չ ալ թուրք գաղթական բնա-
կի հոն: Քանի մը օր առաջ կաթողիկոսը իր վար-
դապետներով մեկնած է: Ատանայի Սուլէյ վար-
դապետն ալ գէպի Սիս է գնացած:

Բայց ուրկէ՞ յառաջացաւ «բարեխնամ» Սուլ-
թանի այս մեծահոգութիւնը: Բացատրենք: Առաջ
կաթողիկոսը քանի մը «խնդիրներ» ըրած էր Սուլ-
թանէն: Սուլթանն ալ վարպետութեամբ հասկցնել էր
տուած կաթողիկոսին, որ իր բոլոր խնդիրները
պիտի կատարէր: Կաթողիկոսը կիլիկիայի բոլոր եկե-

*) Վերջին տեղեկութիւններից երեսուն է, որ
բանտարկեալներից մի քանիսը արձակուած են: Խմբ.

մեր առաջ կոնսենայինք միայն բունպետութեան վարձ կան ներք. բայց քանի որ նա այդ գիտակցութիւնը չունի, ուստի մեր մի կողմից ինքնապաշտպանութեան գծի վրան պիտի կանգնենք՝ չըստանալու համար մեր հարեանի գաղտագողի հարուածները, և միւս կողմից մեր իսկական կոխը առաջ տանենք, որպէսզի Յարի բունպետութիւնը արժատապէս կործանուի և նրա տեղը հաստատուի իրական ժողովրդապետութիւնը որով թէ մենք ազատ կը շնչենք և թէ մեր անողիչ հարեանը այլևս իսպառ վնասակար լինելուց կգադրի:

«Սահմանադիր ժողովի» գումարուիլը, քառանգամ՝ բանաձևով, — ահա անմիջական և հրամայական անելիքը:

9 ՅՈՒՆԻՍ (հ. տ.), 1906
ԵՐԵՒԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՓԼԻՉԻՑ

Յուլիսի 8-ին (հ. տ.) Գորիսից հեռագրով տեղեկութիւն ստացուեց, որ զաշնակցական զինուորները յարձակուել են մի խումբ հնչակեան զինուորների վրայ, սպանել են Գրիգորին, Ամրոյին, Սմբատին և Սայեազին, իսկ ծանր կերպով, գրեթէ մեռած ի մահ, վերաւորել են Պետրոսին, Սարգսին և Արշակին:

9 ՅՈՒՆԻՍ 1906
ԹԻՓԼԻՉ

Ն Ի Ի Ր Ա Տ Ի Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

«Լէյզի Մ-դի գանձարանում 1905 յունիս 1-ից 1906 յունիս 1-ը ստացուել են հետևեալ գումարները:

Վաճ. Թորոսից 200 ռ. Օհան 35 ռ. Կրաս 5 ռ. րնկեր Mars-ի միջոցով 225 ռ. «Թորոսիկ» խմբից 34 ռ. 10 հ. պատկերներէից 1 ռ. 50 կ. Mars-ից 6 ռ 35 կ. Պաստ կարտերից 6 ռ. 55 կ. Ներկայացումից 36 ռ. 80 կ. օր. «Արաւրյա» խմբի վիճակախաղից 73 ռ. Նիժնի Նովոգորոտից. րնկեր Կորիւնի և Mars-ի հանդանակած 185 ռ. Նուիրել են՝ Արցունք 50 ռ. Ոմն 25 ռ. Բաժակ 10 ռ. Բողոք 10 ռ. Ժանեակ 3 ռ, Սոս 5 ռ. Իբան 3 ռ. Մէլիք 5 ռ Խաիօլ 8 ռ. Գնդակ 10 ռ. Հնչակ 15 ռ. Mars 25 ռ. Մաք-կունի 10 ռ. X 5 ռ. Ոմն 1 ռ

(Շարունակելի)

ՆԻՍԵՆՈՏԻ Մասնաձիւղի գանձարանում ըստացուել են. —

Բոճոճ, Փայլից 2 ռ. 50 ական կ. Թեկ, Անահից 1 ռ. 50ական Մէկ, Փորթօկալից 1ական ռ. Կաճիճ, Զայեան, Փրկիչ, Բաւթակ եւ Սրամիտից 50ական կ. Խնձոր եւ Օձցի 30ական կ. Բեարամ, Թուղթ, Խուրշում, Զար, Փամիկուշ, Վարդ, Շիշէ, Թուշ, Վաղակարան, Ատրճանակ, Զարկ, Դաշոյն, Ատրճանակ, Նաւ, Բայկալ եւ Զարից 25ական կ. Փարա, Նարդի, Աղանի, Սիրուն, Հեղէն, Շարակ, Փիղ, Կառաք եւ Բազէից 20ական կ. Սաիւթից 10 կ. Դոււմար 19 ռ.

ԳԵՏԱՐԵՐԸՆԻ Մասնաձիւղի գանձարանում ստացուել են. —

Առիւծ եւ Նոր ծաղիկից 1ական ռ. Նոր քինի, Պօզաղբիւր եւ Անձրեից 50ական կ. Դոււմար 3 ռ. 50 կ.

«ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ»

ՀԱՅԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՅՈՒԹԵԱՆ
ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՕՐԳԱՆ

ՅԱՐԵՒԱԿ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է՝ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ
ՀԱՄԱՐ՝ 8 ՔՐԱՆԿ:

Բաժանորդագրուիլ ցանկացողները պիտի զիմեն Ամերիկայի Հնչակեան Մասնաձիւղերի Գործադիր Յանձնախմբին հետեւեալ հասցէով:

M. LAMBERT

199 P. O Box M S

New-York (U. S. A.)

Ուստատանից՝ յարմարութիւններ չունեցող տերերը՝ բաժանորդագրուիլ կարող են Կեդրոնի միջոցով:

Կուսակցութեանս ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ գանձարանում ստացուել են հետևեալ գումարները. —

Սեւիս — Ա. Աշոտից	—	—	—	30 ժ. 90 u
Որն-Քնդի Մ-դից	—	—	—	256 " 25 "
ՍԱԱՀՈՐՆԵԱՆ	"	—	—	150 " —
ՔՐՕՍՏԵՆՃԵԻ	"	—	—	200 " —
ԲՈՒՍԾՈՒԳԻ	"	—	—	200 " —
ՍՕՓԻԱՅԻ	"	—	—	200 " —
ՍՕՓԻԱՅԻ Մ-դից (Լ-ի ծնումը)	—	—	—	50 " —
ՊՈՒՐԿԱՋԻ	"	(Լ. եւ Մ-ի ծնումը)	—	150 " —
ՍԱԱՀՈՐՆԵԱՆ	"	(Լ-ի ծնումը)	—	20 " —
ԼԵՋՈՒԱԿ	"	—	—	50 ռուբլի
"	"	(Կ. ի ծնումը)	—	14 " —
"	"	(Յ. ")	—	20 " —
ՊԱՐՏԵՋԻՑ Եւ ՊՏՈՒՂԻՑ	—	—	—	100 " —
«ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ» Մ-դից ընկեր Գ. Ե. ծնումը	—	—	—	100 " —
ԹԵՆՐԱՆԻ Մ-դից ընկեր Մ. ի ծնումը	—	—	—	2130 ռուբլ.
ԸՆԶԵՂԻ	"	ընկեր Գ. Ե. ի ծնումը	—	50 " —
ԴԱՇՏԻ	"	ընկեր Գ. Ե. ի ծնումը	—	250 " —

Գրամ, ժանդատ և այլն ուղարկել. —

M. BELLART — 7, Rue Campagne-Première 7,
(France) PARIS.

Imprimeur-Gérant Gabriel FARJAT.